

ATASÖZLERİ VE DEYİMLERDE DOBRUCA KIRIM TÜRKLERİ VE KAZAN TÜRKLERİNİN DİLİ İLE, ESKİŞEHİR'DEKİ KIRIM TÜRKLERİNİN DİLİ ARASINDAKİ BENZERLİK VE FARKLILIKLAR

**Ressemblances et dissemblances entre les parlers turcs des "Kırımlı"s
d'Eskişehir et les parlers turcs des "Kazanlı"s et des "Kırımlı"s de
Dobroudja d'après les proverbes et les locutions**

Yrd. Doç. Dr. Osman Kemal KAYRA

Bugün yurdumuzun bazı yerleşim bölgelerinde, kendi aralarında Türkiye Türkçesinde farklı bir yapıda konuşan, genellikle gözleri çekik, elmacık kemikleri çok belirgin, bakışları sert insanlar yaşamaktadır. Yeni nesli törelerini sıkı sıkıya korumakla birlikte giderek tip olarak Türkiye Türküne adapte olan bu kavim, komşularının kendilerine Tatar veya Nogay dedikleri Türk boyudur.

Acaba bunların gerçek yurtları neresidir ve Türkiye'ye nereden gelmişlerdir?

"Bunlar Kırım Türkleri olup, Kırım yarımadasının kuzeyinden göç ederek Dobrucaya yerleşmişlerdir. Dobruca'daki Kırım Türklerinin çoğu da Kırım'ın or, Gözlerve ve Kerç illerinden gelmişlerdir. Bunlar genellikle Kazak ve Kırgız Türklerindedir. Köstence ve Tulça'ya yerleşenler tahminen buraya 300 yıl önce Besarabya [Bucak] dan gelmişlerdir. Bunlara nogay diğerlerine Tatar denir.¹

Dobruca'nın Hacıoğlu Pazarcık şehrinde ve bazı köylerinde yaşayan Kırım Türklerinin bir kısmı [Tat] boyundandır.

Bunlar Kırım yarımadasının güney yalıboyundan ve Bahçesaray şehrinden göçüp gelenlerdir. Lehçeleri ne tam yalıboyundakilere benzer nede [Çöl Lehçesi] denilen Çağatay Lehçesine. İkisinin karışımıdır. Bunlar Çöl Lehçesinde [c] sesiyle başlayan sözü [y] sesi ile söylerler: [Cavun]yerine [Yavun] Yağmur, [Cigit] yerine [yigit] derler."²

"Kırım'dan Dobruca'ya göç edenler, bir iki nesil orada yaşamış oradan da Anadolu'ya [İstanbul'a, Eskişehir'e, Ankara'ya] göçmüşlerdir. Kırımdan Anadolu'ya göçenler İstanbul'a. Samsun'a Sinop'a gelmişlerdir."³

"Bugün Romanya sınırları içinde yer alan Dobruca'nın batısında ve kuzeyinde Tuna ile bunun kollarından Lom ve Pravdi, doğusunda Karadeniz güneyinde Deliorman yer almaktadır. Dobruca'nın siyasi tarihini, stratejik mevki tayin etmiştir. Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a ve Ege'ye giden en kısa yolun buradan geçmesi, bölgeyi en eski tarihlerden beri çeşitli kavimlerin geçit yeri hâline getirmiştir. Dolayısıyla,

¹ K.T.Ü. Fatih Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

bu kavimlerin her biri Dobruca'da izler bırakmıştır. Fethinden itibaren Osmanlı Devleti de özellikle Lehistan ve Rusya'ya yönelik seferlerinde Kırım Hanlığı ile bağlantılarında hep Dobruca'yı kullanmıştır.

Daha VI., VII. Yüzyıllardan itibaren Türkler'in yerleşmeye başladıkları ve hatta devlet kurdukları Dobruca'nın hangi tarihte Osmanlı hâkimiyetine girdiği kesin bilinmemektedir. Ancak eldeki bilgilere göre; bölgenin en önemli şehri olan Silistre, Tırnova Çarı Şişman [Susmanos] tarafından I. Murad'a verilmiştir. Dobruca hâkimi İvanko da bu tarihlerde karşı koymaksızın hatta bir rivâyete göre gönüllü olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Ancak bölgedeki iç çekişmeler ve Osmanlı Devletinin Ankara Savaşı yenilgisinden sonra geçirdiği Fetret Devri Osmanlı hâkimiyetini zaman zaman sarsmıştır. Sultan I. Mehmet [Çelebi] kendisine karşı Musa Çelebi'yi destekleyen Eflak Beyi Mircea'yı mağlup ederek Dobruca Kaleleri'yle birlikte Eflak'ı zaptetmiştir. [1416-19]. Böylece Dobruca 460 yıl Türk Hâkimiyetinde kalmıştır.⁴

1909-1910 yıllarında Dobruca'nın Köstence ve Tolça sancaklarında 1909-1910 tarihlerindeki nüfus tablosu [Romen ve Bulgar İstatistikleri'ne göre].

Milliyeti	Köstence	Tolça	Dobruca
Romen	109.713	58.436	168.145
Türk	7.686	3.351	11.037
Tatar	23.208	2.160	25.368
Bulgar	22.345	29.633	41.978
Rus	15.282	15.784	-
Lipovan	1.601	13.734	15.335
Rum	5.198	4.721	9.919
Alman	4.100	4.110	8.210
Çingene	3.352	1.865	5.217
Mûsevî	1.557	2.827	4.384

Gagauz	-	3.758	3.758
Ermeni	1.978	973	2.951
İtalyan	480	1.027	1.507
Diğer	1.534	1.350	2.884
Yekün	183.254	143.223	326.44⁵

Gerek Dobruca'da kalan Kırım Türklerinin dilleri, gerekse Anadolu'ya göçenlerin, hatta Kazakistan'da bulunanları arasında bazı değişimler olmakla birlikte aslıyet itibariyle bunların bütünlüğünü koruduğunu görürüz.

Biz bu incelememizde Eskişehir'in Mahmudiye'sinin Hamidiye köyünde iskân edilen Kırım Türklerinin dili ile Dobruca'daki Kırım Türklerinin dili, kısmen de Kazan Tatarlarının dili arasındaki bağlantılarını ele alacağız.

Bu bölgeye gelen Kırım Türklerinin 1950'li yıllarda Rıfkiye [Alpu] Arapku-yusu köylerine yerleştiklerini görüyoruz. Daha sonra 1775-1780 yılları arasında Uyuzhamamı ve Aksaklı'ya yerleşmişlerdir. 1850'li yıllarda Çifteler-Hamidiye harasının kuruluşunda 180 ailenin geldiği görülmektedir. 1885-1910 yılları arasında ise Eskişehir ve çevresinde 30 köyün daha yerleşime açılmasıyla toplam 34 köy iskân edilmiş olur. II. Dünya Savaşı'nda 1949 yılında Kırım'dan mültecilerin de gelmesiyle Eskişehir bölgesinde bugün 110.000 civarında Kırım Türkü yaşamaktadır.

Aslında Kırım'dan göç çok eskilere dayanıyor. Bir soykırım yaşayan Kırım öz evlâtlarından ayrılmış bir ana gibidir.

"Hanların idaresindeki bu güzel ülkenin" Kırım'ın ise hele 16. ve 17. yüzyıllarda çok meşhur binlerce süvarisi olup, çok güçlü imişler. Ama onlar milleti ve dini ne olursa olsun her insana duydukları sevgi ve saygı gibi doğal hasletleri yüzünden hiçbir zaman kötü de olsa komşularını ezmeyi yok etmeyi düşünmemişlerdir. Hatta *Taht Algan* lakabıyla

meşhur *Devlet Giray Han* bu düşmanca davranan komşularının ülkesini başkentini [Moskova'yı] onların *Çar Müthiş İvan* namıyla bilinen hükümdarları zamanında ele geçirmesine rağmen papazların ve komutanların bir heyet halinde gelip silahlarını bırakıp bağışlanmalarını dilemelerini üzerine *Taht Algan Han* diyor ki:

-Biz silahımı bırakan düşmana kılıç çekmeyiz diyor. Ve onları bağışlıyor. Böylece amaçlarının bir milleti ezmek, yok etmek değil sadece kendi yurtlarında rahat ve huzur içinde yaşamak olduğunu gösteriyor. Ne var ki bu kötü amaçlı komşu ülke anlaşmaları bozarak, sözünden dönerek, çeşitli entrikalar çevirerek saldırılarına devam ediyor, zayıf bir ananı yakalayarak 1783te büyük bir katliamla bu iyi niyetli ülkeyi kendi ülkesine ilhak ediyor. İşte bundan sonra Kırım için bu cennet ülkedeki Türkler için büyük milli geçiş dönemi başlıyor.”⁶

Bu işgal ve jenosit sonunda Kırım halkı yelkenli basit teknelerle ölümüne Karadeniz'e açılıp “ak toprak” dedikleri kardeşleri komşu ülkelere göçe başladılar. 1800'lü yıllarda sürekli göçler dolayısıyla binlerce Kıımlı hayatını kaybetti. Dillerinde şu türkülerle öz vatanlarını ağlayarak terk ediyorlardı.

Ketecekmız Kııımdan kal savlukman yar

Közün yaşın silip kal, al yavlukman yar

Ketme ketme demege halktan utandım

Sen ketken son ardından cılay da kaldım⁷

İşte bu zor şartlarda ülkemize de göçen Kırım Türklerinin Dobruca-Anadolu hattındaki kültür bütünlüğünde görülen ufak farklılıkları, bu incelememizle dile getirmeyi amaçladık.

Dobrucada yaşayan Kırım Türkleri'nin dilindeki atasözleri ve deyimlerle onların parçası olan Eskişehir Kırım Türklerinin dilindeki ayrılık ve ufak farkı görececek ve yine dildeki benzerlik dolayısıyla Kazan Türkçesindeki atasözleri ve deyimlerle Eskişehir Kırım Türkleri arasındaki benzerlikleri de inceleyeceğiz. Sonra da Eskişehir Kırım Türklerinden derlenen bir masalı aktarıp Türkiye Türkçesine uyarlanmış şeklini göstereceğiz.

Dobruca'daki Kırım Türklerinin dili ile ilgili materyali kaynak eser olarak yukarıda da adını verdiğimiz kitaptan sağladık.⁸

Dobruca Kırım Türklerinin Dili ile Eskişehir Kırım Türklerinin dili Arasındaki Benzerlik ve Farklılıkların kelimeler üzerinde Tespiti

ATASÖZLERİ

-A-

- * Abaylamay *söylengen*, avurmay ölür. Do.
Abaylamay *söylengen*, avurmay ölür. E.
[dikkat etmeden konuşan, hastalanmadan ölür.]
- * Acele işke şaytan karışır. Do.
Acele işge şaytan karışır. E.
[Acele işe şeytan karışır]
- * Adam bolganga bir söz ceter.Do.
Adamga bir söz ceter. E.
[Adam olana bir söz ceter.]
- * Adamakman mal tükenmez.Do.E.
[Adamakla mal tükenmez]
- * Adı *şıktı* tokuzga, *tüşmez endiği* sekizge. Do.
Adı şıkkan tokuzga, *tüşmez* sekizge.E.
[Adı çıkmış dokuza, inmez sekize]
- * Ağacak kan *tamırda* turmaz.Do.
Ağacak kan *tamarda* turmaz.E.
[Akacak kandamarda durmaz]
- * Ak akşa kara kün *üşün*. Do.
Ak akşa kara kün *işin*.E.
[Ak akçe kara gün için.]

- * Akıllı *köprü topkaşı* akılsız suvnu geşer. Do.
Akıllı *köprünü topgaşı* akılsız suvnu geşer. E.
[Akıllı köprü buluncaya kadar akılsız suyu geşer.]
- * Akıla kelmege başka kelir. Do. -E.
[Akla gelmeyen başa gelir.]
- * Akıl çaşta *tuvul* baştadır. Do.-E
[Akıl yaşta *değil* baştadır.]
- * Akşamın *kayırından* sabahın şerri. Do.
Akşamın *kayırından* sabahın şerri.E.
[Akşamın hayırından sabahın şerri.]
- * Alışmayan kötte ıştan turmaz.Do.-E.
[Alışmayan kıçta don dumaz.]
- * Allah'tan korkmagandan korkulur. Do.
Alla'dan korkmagandan korkulur.E.
[Allah'tan korkmagandan korkulur.]
- * Alla catkızıp kapıya karatmasın. Do.-E.
[Allah yatırıp, kapıya baktırmassın.]
- * Araba awdarılğan soñ col köstergen köp bo-
lur. Do.
Araba awdarılğan soñ köstergen kop bo-
lur.Edirne
[Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.]
- * Arabanıñ ald tegeşigi kayerden cürse ard tegeşigi de o yerden cürer. Do.
Ald tegeşig kayerge ard tegeşik oraya. E.
[Arabanın ön tekerleği nereden yürürse ar-
ka takarleği de oradan yürür.] Do.
[Ön tekerlek nereye, arka tekerlek oraya.]
- * Arsızñ betine tukurseñ cavun cawa der.
Do.
Arsızın betine tuturseñ cavın cava der.E.
[Arsızın yüzüne tükürsen yağmur yağıyor der.]
- * Aş ayu oynamaz. Do.
Aş ayuv oynamaz. E.
[Aç ayı oynamaz.]
- * Aşka kazan astırma tonganga od caktırma.
Do.-E.
[Aça kazan astırma, üşüyene ateş yaktır-
ma.]
- * Aş kekırır tok sekırır. Do. -E.
[Aç geğirir, tok seğirir(zıplar)]
- * Aşñ berme kaşñ ber. Do.-E.
[Aşını verme kaşını ver.]
- * Awurmagan başña cawluk baylama. Do.
Avurmagan başña cawluk baylama. E.
[Ağırmayan başına mendil bağlama.]
- * Awurup catkan ölmez _kurup cürgen ölü.
Do.
Avurup catgan ölmez cuvurup cürgen ölü.
E.
[Hastalanıp yatan ölmez, koşturup gezen ölü.
ölür.]
- * Ayagñ corkanıña köre uzat. Do.
Ayagñ yorkanıña köre uzat. E.
[Ayagını yorganına göre uzat.]
- * Ayu balasın appagun, kırı balasın cımşa-
gım dep süyer. Do.
Ayuv balasın appaşgın, kirpi balasını cım-
şagım dep süyer.E.
[Ayı yavrusunu bembeyazım, kirpi yavru-
sunu yumuşağım diye sever.]
- * Az bergen canından, köp kör. Do. -E.
[Az olsa da çok olarak kabul et.]
- * Az konuş köp tınla. Do.
Az konuş köp dınla. E.
[Az konuş çok dinle.]
- * Az kolnu aşta, köp kolnu işte kör. Do. -E
[Az eli aşta, çok eli işte gör.]
- * Azmı bisinmegen köpten kuru kalır. Do.
Azmı begenmegen köpten kuru kalır. E.
[Azı beğenmeyen, çoktan mahrum kalır.]
- B-**
- * Bahşış atñ tışine karalmız. Do.
Bakşış atın tışine karalmaz. E.
[Bahşış verilen atın dişini sayılmaz.] Do.
[Bahşış verilen atın dişine bakılmaz.] E.
- * Bal tutkan parmağın calar.Do. -E.
[Bal tutan, parmağımı yalar.]
- * Bala eşitmese aytmaz. İt körmese ür-
mez.Do. -E.
[Çocuk işitmese söylemez, it görmese üre-
mez.]
- * Bala oyundan tentek cıyından bıkmaz. Do.
-E.

- [Çocuk oyundan, hovarda toplantıdan bıkmaz.]
- * Balaban başın balaban derti . Do. –E.
[Büyük başın büyük derdi.]
- * Balaban balık kışkene balıkını cutar. Do. –E.
[Büyük balık, küçük balığı yutar.]
- * Balaban kapının balaban tepkisi bolur. Do. –E.
[Büyük kapının büyük sürgüsü olur.]
- * Balalı üyde öşek bolmaz. Do.-E.
[Çocuklu evde, dedi-kodu olmaz.]
- * Balasız üy suvsuz tirmenge uşar. Do.-E.
[Çocuksuz ev susuz değirmene benzer]
- * Balaban lokma kap balaban lap etme. Do. –E.
[Büyük lokma kap, ama büyük laf etme.]
- * Balabanga saygı kışkenege süygu ata öğutu . Do.
Balabanga saygı kışkenege süygu ata öğütü. E.
[Büyüğe saygı, küçüğe sevgi. Ata öğüdü.]
- * Balık baştan sasır.Do. –E.
[Balık baştan kokar.]
- * Bar bolsa aşın raattır başın
Bar bosa aşın raattır başın
[Varsa aşın, rahattır başın.]
- * Bargan ceriñde bal cala, turgan ceriñde tuz cala. Do. –E.
[Vardığın yerde bal yala. Oturduğun yerde tuz yala.]
- * Bargan ceriñ sokur bolsa bir kozuñ kim. Do.
Bargan cer sokur bolsa bir kozuñ kim. E.
[Vardığın yer kör ise. Bir gözünü kapa.]
- * Barlımın kiypı kelgeşi carlımın canı şıgar. Do.
Barnıñ kiypi kelgeşi, yokmuñ canı şıgar. E.
[Varlıklımın keyfi gelinceye kadar yoksulun canı çıkar.]
- * Barman dep kuanma cokman dep cılanma. Do.
Barman dep kuanma yok man dep cılanma. E.
- [Varlıklımın diye övünme,yoksulum diye yakınma.]Do.
[Varlıklımın diye sevinme, yoksulum diye yakınma.] E.
- * Barnıñ üyü kerem üyü, cokmuñ üyü verem üyü. Do.
Barnıñ üyü kerem üyü, yokmuñ üyü verem üyü. E.
[Varlıklımın evi kerem evi, yoksulun evi verem evi.]
- * Bastırksız tahtanı cel alır cel almasa el alır. Do.
Bastırksız taktanı cel alır cel almasa el alır. E.
[Bastırılmayan tahtayı yel alır, yel almasa el alır.]
- * Baş kayaka ketse, ayak o yaka keter.Do. –E.
[Baş ne yöne giderse, ayak da o yöne gider.]
- * Baş bol da soğan başı bol. Do. –E.
[Baş ol da, soğan başı ol.]
- * Baş sawlıgı, dünya barlıgı. Do.
Baş savlıgı dünya barlıgı. E.
[Baş sağlığı, dünya varlığı]
- * Baş kes fidan kesme. Do.
Baş kes pidan kesme. E.
[Baş kes, fidan kesme.]
- * Baş carılsa börk işinde kol sinsa cen işinde. Do. –E.
[Baş yarılrsa kalpak içinde, kol kırılrsa yen içinde.]
- * Başıman ketken ayagıman kelir. Do. –E.
[Başıyla giden, ayağıyla gelir.]
- * Başka öskeniñ bavuru kattı. Do.
Başka ösken bavru kattı. E.
[Ayrı büyüyen, kalpsiz olur.] Do.
- * Bay kızı erinşek bolur. Do. –E.
[Zengin kızı, haylaz olur.]Do.
[Zengin kızı, üşengeç olur.] E.
- * Bayga toy yasamak ne işkar? Do.
Bayga toy yasamak ne şıkâr? E.
[Zengine düğün yapmak işten midir?]
- * Baylı bike tıraşa baysız bike kıdırşa. Do.
Baylı apakay tıraşa baysız apakay kıdır. E.

- [Kocalı kadın zorlanıyor. Kocasız kadın geziniyor.]
- * Berme camanga keter yabanga. Do.
Berme yamanga keter yabanga. E.
[Verme kötüye, gider yabana.]
- * Berme koluñdakin elge, urarsın başıñ cerge. Do. -E.
[Verme elindeki ele, vurursun başını yere.]
- * Besle karganı oysun kozuñnu. Do.
Besle karganı oysun kozuñü. E.
[Besle gargayı, oysun gözünü]
- * Bilmemek uyat tuval, üyrenmemek uyat. Do.
Bilmemek ayıp tuvul, uyrenmemek ayıp. E.
[Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.]
- * Bin bilseñ de gene бір білгенге данış. Do.
Bin bilseñ de kene бір білгенге таñış. E.
[Bin bilsen de, gene bir bilene danış.]
- * Bir deli kuyuga бір taş atar, kırk akıllı şığaramaz. Do.
[Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramaz.]
- * Бір буршеге kızıp corkan çağılmaz. Do.
Бір буршеге kızıp yorkan çağılmaz. E.
[Bir pireye kızıp yorgan yakılmaz.]
- * Біреві ашар біреві karar, kıyamet ondan kobar. Do.
Бірев ашар бірев karar, kıyamet ondan kobar. E.
[Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar.]
- * Бір şeşekmen caz bolmaz. Do.
Бір şeşekmen yaz bolmaz. E.
[Bir çiçekle yaz olmaz.]
- * Бір fincan kaveniñ kırk cıl hatırı bar. Do.
Бір pincan kaveniñ kırk cıl katırı bar. E.
[Bir fincan kahveninkırk yıl hatırı var.]
- * Bir koltukka ekı karpız sıymaz. Do. -E
[Bir koltuğa, iki karpuz sığmaz.]
- * Бір мık бір nalı, бір nal бір atı kurtarrı. Do. -E.
[Bir çivi, bir nalı; bir nal, bir atı, kurtarır.]
- * Borç ödemekmen col cürmekmen. Do. -E.
[Borç ödemekle, yol yürümekle.]
- * Boş meti bek langındar. Do.
- Boşmetiy bek langındar. E.
[Boş fiçı, çok ses çıkarır.]
- * Boş şuval ayakta turmaz. Do. -E
[Boş çuval, ayakta durmaz.]
- * Bugálmagan kolıñ öp te başıña Sal. Do. -E.
[Bükemediğın kolu, öp de başına koy.]
- * Bugüñüñ cumartası yarınıñ tavugundan hayırlıdır. Do.
Bugünun cumurtası yarının tavugundan kayırlıdır. E.
[Bu günün yumurtası, yarın tavuğundan hayırlıdır.]
- C-
- * Cangızga cala köp bolur. Do.
Cangızga iptira köp bolur. E.
[Yalnızca, iftira çok olur.]
- * Caş bala beşikte, caman kışı eşikte. Do.
Caş bala beşikte, yaman kışı eşikte. E.
[Genç çocuk beşikte, kötü kişi eşikte.]
- * Cavanlı avanıñ yukusu, cellı avanıñ kuytusı. Do. -E.
[Yağmurlu havanın uykusu, yelli havanın kuytusı.]
- * Cavinmannadas toprağıñ canıdır. Do. -E.
[Yağmurla nadas, toprağın canıdır.]
- * Cerinden ayrılgan yedi catka hor bolur. Do.
Cerinden ayrılgan edi katka hor bolur. E.
[Yerinden ayrılan, yedi kat yabancıya hor olur.]
- * Cetimniñ akkı cerde kalmaz. Do. -E.
[Yetimin hakkı, yerde kalmaz.]
- * Cılamagan balaga emşek berilmez. Do. -E.
[Ağlamayan çocuğa, meme verilmez.]
- * Cıgılğan küreşke toymaz. Do. -E.
[Yıkılan, güreşe doymaz.]
- * Coldaki bal işer üydeki zehir işer. Do. -E.
[Yoldaki bal içer, evdeki zehir içer.]
- * Colda tapsañ sayıp al. Do. -E.
[Yolda bulsan sayıp al.]
- * Cuvaş atıñ tekmesi kattı bolur. Do.
Cuvaş atın tekmesi kattı bolur. E.
[Yavaş atın tekmesi, katı olur.]
- D-
- * Deli cibimen kuyuga tüşülmez. Do. -E.
[Deli ipi ile kuyuya inilmez.]

- * Delî özün, akılsız kızın maktar.Do. -E.
[Deli kendisini, akılsız kızını över.]
- * Deñiz dalgasız kıs sevdasız bolmaz.Do.-E
[Deniz dalgasız kıs sevdasız olmaz.]
- * Deñizge tüşken cılanga sarılır. Do. -E.
[Denize düşen, yılana sarılır.]
- * Dinsizlik akından imansız kelir.Do. -E.
[Dinsizin hakkından imansız gelir.]
- * Doğru aytkanı tokuz köyden kuvarlar. Do. -E.
[Doğru söyleyeni, dokuz köyden kovarlar.]
- * Dos başka düşman ayakka karar.Do.-E.
[Dost başa, düşman ayağa bakar.]
- * Dost kara künde belli bolur.Do.-E.
[Dost, kara günde belli olur.]
- * Dünyada mekân ahrette iman.Do.-E.
[Dünyada mekân, ahrette iman]
- * Dünyasından tönülgen Azrailni kıldırır.Do.
Dünyasından bıkkın Azrailni kıldırır. E.
[Dünyasından bıkan, umudunu kesen kişi Azraili arar.]

-E-

- * El atına mingen şalt tüşer. Do. -E.
[El atına binen, çabuk iner.]
- * El közumen kız alma, keşe közumen böz alma. Do.
El közumen kız alma, keşe közumen bez alma. E.
[El gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma.]
- * Elge kalğanın kara künge kalkanıdır. Do. -E.
[Ele kaldığın, kara güne kaldığıdır.]
- * Erte turgan col alır,erte üylengen döl alır. Do.
Erte turgan col alır, erte üylengen töl alır. E.
[Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.]
- * Erte turganın kısmeti aşık. Do.-E.
[Erken kalkanın kısmeti açık.]
- * Et kîrgen cerge dert kîrmez. Do.-E.
[Et giren yere, dert girmez.]
- * Et pişmese bet pişer. Do.-E.
[Et pişmezse, yüz pişer(kızarır)]

- * Et tırnaktan ayrılmaz.Do. E.
[Et tırnaktan ayrılmaz.]
- * Etkeniñmen maktanma. Do.-E.
[Yaptığınla övünme]
- * Hareket bolgan cerde bereket bolur. Do.
Areket bolgan yerde bereket bolur. E.
[Hareket olan yerde, bereket olur.]
- * Hayvanlar koklaşıp insanlar konuşup anlaşır.Do.
Ayvanlar koklaşıp insanlar konuşup anlaşır. E.
[Hayvanlar koklaşarak, insanlar konuşarak anlaşır.]
- * Her koraz özün şöplüğünde şakırır.Do.
Er koraz özün şöplüğünde şakırır. E.
[Her horoz, kendi çöplüğünde öter.]
- * Her körgeñ sakallını babañ sanma. Do.
Er körgeñ sakallını babañ sanma. E.
[Her gördüğün sakallıyı, baban sanma.]
- * Her cerge murnuñ tıkma. Do.
Er cerge murnuñ tıkma. E.
[Her yere burnunu sokma.]
- * Her kuşuñ etî aşalmaz. Do.
Er kuşuñ etî aşalmaz. E.
[Her kuşun eti yenmez.]

-İ-

- * İnsan turgan cerinden bek, toygan cerin kıldırır. Do. -E.
[İnsan doğduğu yerden fazla doyduğu yeri arar.]
- * İnsan ne boldum dememeli ne bolacakman demeli. Do. -E.
[İnsan ne oldum denmemeli, ne olacağım demeli.]
- * İnsan sözünden öğuz müyüzünden tutulur. Do.
İnsan sözünden öğuz muynuzundan tutulur. E.
[İnsan sözünden, öküz boynuzundan tutulur.]
- * işki ocam böhrünün, Do.-E.
[İçki, ocak söndürür.]
- * işsiz işlînin işinden kaldırır. Do. -E.
[İşsiz, işliyi işinden kaldırır.]

-F-

- * Fukara tavugun bay atın maktar. Do.
Pıkara tavugun bay atın maktar. E.
[Fakir tavuğunu, zengin atını över.]

-G-

- * Garıp kuşuñ yuvasını Tañrı yasar. Do.
Karıp kuşuñ yuvasını Tañrı yasar. E.
[Garıp kuşun yuvasını, Tanrı yapar.]
- * Göñül kartaymaz tok sıylanmaz. Do.
Göñül kartaymaz tok sıylanmaz. E.
[Göñül ihtiyarlamaz, tok kişi yedirilmez.]
- * Gulun suygen tefenegine katlanır. Do.
Gulün suygen tefenegine katlanır. E.
[Gülünü seven, dikenine katlanır.]
- * Guvenme barlıkka tüşersin tarlıkka. Do.
-E.
[Güvenme varlığa, düşersin darlığa.]
- * Güzelñ taliyi şirkín bolur. Do. -E.
[Güzelin talihi, çirkin olur.]
- * Güzelge toyulur iygiğe toyulmaz. Do.-E.
[Güzele doyulur, iyiye doyulmaz.]
- * Güzelge ne caraşmaz.Do.-E.
[Güzele ne yakışmaz.]

-H-

- * Hacı bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar.
Do. -E.
[Hacı olamayacağı deve üstünde (iken) yı-
lan sokar.]
- * Hamamga kírgen terler. Do.
Amamga kírgen terler. E.
[Hamama giren terler.]

-İ-

- * İşlegen temir ışıldar. Do. -E.
[İşleyen demir ışıldar.]

-K-

- * Kalbí doğru kişi lafın üstüne kelir. Do.
Kalbí doğru kişi lafının üstüne kelir. E.
[Kalbi doğru kişi lafının üstüne gelir.]
- * Kannı kanman cuvmaşlar, kannı savman
cubarlar. Do.
Kannı kanman cuvmaşlar, kannı suvman
cubarlar. E.
[Kanı kanla yıkamazlar, kanı suyla yıkar-
lar.]

- * Kayt demege koca cok, oyt demege ata cok.
Do.

Kayt demege koca yok, oyt demege ata yok.
E.

[Dön demeye koca yok, hey demeye ata
yok.]

- * Kelinge kocañ şirkín degenler, babamñ
üyünde o da cok edí degen. Do.

Kelinge kocan şirkín degenler, bubamın
üyünde o da yok edí degen. E.

[Geline kocan çirkin, demişler, babamın
evinde o da yoktu, demiş.]

- * Kımırskadan örnek al cazdan kışka azır-
lan. Do.

Kımırskadan örnek al yazdan kışka azır-
lan. E.

[Karıncadan örnek al, yazdan kışa hazır-
lan.]

- * Kol sinsa ceñ işinde, baş carnılsa börk işin-
de. E.

[Kol kırılrsa yen içinde,baş yarılrsa kalpak
içinde.]

- * Korkulu tüş körmekten yav catmak aruv.
Do.

Korkulu tüş körmekten yanuk catmak
aruv.

[Korkulu düş görmekten, uyanık yatmak
iyi.]

- * Köp laf baş avurtur. Do.

Köp lap baş avurtur. E.

[Çok söz, baş ağırtır.]

-L-

- * Laf degenñ lastıkke uşar kayaka tartsan o
yaka uzar. Do.

Laf degenñ lastıkke uşar kayaka tartsan o
yaka uzar. E.

[Láf dediğın lástiğe benzer, nereye çekersen
o yana uzar.]

- * Meyvalı tereğñ başı iyık bolur. Do. -E.

[Meyveli ağacın başı, eğik olur.]

- * Müsapir müsapirni süymez, konakbay ala-
yın süymez.Do.

Sapir sapirni süymez, konakbay alayın süy-
mez. E.

[Misafir misafiri sevmeyiz, ev sahibi hiçbirini sevmeyiz.]

-N-

- * Namazda közü çoknuñ ezanda kulağı bolmaz.Do.
Namazda közü yoknuñ ezanda kulağı bolmaz.
[Namaz kılmaya niyeti olmayanın, ezânda kulağı olmaz.]

-O-

- * Oylanganga aytım oylandı bildi, oylanmanga aytım şakıldadı küldü. Do.
Tüşüngenge aytım tüşündü bildi, tüşümege aytım şakıldadı küldü. E.
[Düşünene söyledim,düşündü bildi, düşünmeyene söyledim, kahkaha ile güldü.]

-Ö-

- * Ögüzge müyüzü avurluk etmez. Do.
Ögüzge muynuzu avurluk etmez. E.
[Öküze boynuzu ağırlık etmez.]

-P-

- * Parasız Pazar kefinsiz mezar. Do.
Parasız Pazar kepinsiz mezar. E.
[Parasız Pazar, kefensiz mezar.]

-S-

- * Sañır eşitmese de uydurur. Do.
Sagır eşitmese de uydurur. E.
[Sağır işitmese de uydurur.]
- * Senden süyer kişim çok bundan artık aşım çok. Do.
Senden süygen kişim yok bundan başka aşım yok.E.
[Senden (daha gazla) sevdiğim yok, bundan ziyade aşım yok.]

-Ş-

- * Şekige mingen işekke cukmaz. Do.
Şekige mingen kursakka cukmaz. E.
[Çekiye binen, kursağa faydalı olmaz.]

-T-

- * Taş astında bolmasın taw artında bolsun. Do.
Taş astında bolmasın dağ artında bolsun. E.
[Taş altında olmasın, dağ arkasında olsun.]

-V-

- * Vakıtsız şakırgan korzanı soyarlar.Do.
Vakıtsız şakırgan koraznı soyarlar. E.
[Vakıtsız öten horozu keserler.]

-Y-

- * Yarım alma gönül alma. Do.
Yarım alma kōñül alma. E.
[Yarım elma, gönül alma.]
- * Yerinden ayrılgan ydı kat cakta kor bolur. Do.
Cerinden ayrılgan ydı kat yabancı kor bolur. E.
[Yerinden ayrılan, yedi kat yabancıya hor olur.]

-Z-

- * Zararı tiymegen cılan bññ yaşasın. Do. -E.
[Zararı dokunmayan yılan, bin yaşasın.]
- * Zararın kayeinden kaytsañ kazanç sayılır.Do.
Zararın kayeinden kaytsañ kazanç sayılır. E.
[Zararın neresinden dönsen kazanç sayılır.]

DEYİMLER**-A-**

- * Akman karamı şeşti. Do.
Akman karamı şeşti. E.
[Akla kararı seçti.]
- * Aklñ başına topla. Do. -E.
[Aklımı, başına topla]
- * Aldı kolga saldı colga. Do.
Aldı kolga saldı colga. E.
[Aldı ele, koydu yola.]
- * Ana kuzusu. Do.
Ana kozusu. E.
[Ana kuzusu]
- * Aslı pashı çok. Do.
Aslı pashı yok. E.
[Aslı faslı yok.]

-Ç-

- * Çeçleri üre turdı. K.
Şaşları timtik turdı. E.
[Saçları dimdik oldu.]

-E-

- * Efendi kişî. Do.
Ependi kişî. E.
[Efendi kişî.]

- * Efendime aytayım. Do.
Ependime aytayım. E.
[Efendime söyledim.]
- * Etikten cogarga şıktı. Do.
Etikten yokarga şıktı. E.
[Çizmeden yukarı çıktı.]

-F-

- * Fesat kuyusu. Do.
Pesat kuyusu.E.
[Fesat kuyusu]
- * Fidan boylu. Do.
Pidan boylu. E.
[Fidan boylu.]
- * Fılan fişmekân. Do.
Palân peşmekân. E.
[Fılan fişmekân.]
- * Fukara babası. Do.
Pıkarâ babası. E.
[Fukara babası]

-G-

- * Gumur cil kibik üte.K.
Ömür cel kibi geşe. E.
[Ömür, yel gibi geçiyor.]

-H-

- * Ha degende. Do.
A degende. E.
[Ha deyince.]
- * Hakından kelmek. Do.
Akkından kelmek. E.
[Hakından gelmek.]
- * Haram bolsun. Do.
Aram bolsun. E.
[Haram olsun.]

-İ-

- * İt itke, it kuyrukka. K.
İt itke, it kuyrukga. E.
[İt ite, it kuyruğuna.]

-K-

- * Kafanı şekmek. Do.
Kapanı şekmek. E.
[Kafayı çekmek.]
- * Kafeske kırmek. Do.
Kapeske kırmek. E.
[Kafese girmek.]

- * Kıymege ştam cok başına feslegen takkan.
Do.
Kıymege ıştanı yok başına peslegen takkan.
E.
[Giymeye iç donu yok başına feslegen takmış.]

- * Kõzu cogarda. Do.

Kõzu yokarda. E.
[Gözü yukarda.]

- * Kanma tuz saldı. K.

Carama tuz ekti. E.
[Yarama tuz ekti.]

- * Kaşığı blen bire, sabı blen küzni cıgara. K.

Kaşığıman bere, sabıman köznü şıgara. E.
[Kaşığı ile veriyor, sabı ile gözü çıkarıyor.]

- * Kuyanniñ surpasınıñ surpası.K.

Koyanniñ sorpasınıñ sorbası.E.
[Tavşanın çorbasının çorbası.]

-T-

- * Tışı küle, içi yılıy. K.

Tışı küle, işi cılay. E.
[Dıştan gülüyor, içten ağlıyor.]

- * Tili blenkuş tutar. K.

Tılmen kuş tutar. E.
[Dili ile kuş tutar.]

- * Yılan kibik çağa.K.

Cılan dayna şağa. E.
[Yılan gibi sokuyor.]

Kazan Türkleri ile Eskişehir Kırım Türklerinin Dili arasındaki Farklılık ve benzerliklerin Kelimelerle Tesbiti.

ATASÖZLERİ⁹

-A-

- * Açka kazan astırma, üşüğe ut yaktırma. K.
Aşka kazan astırma, üşüğe ot caktırma. E.
[Aça kazan astırma, üşümüş olana ateş yaktırma.]
- * Aç kişiniñ acuwı yaman. K.
Aş kişiniñ aşuvı yaman. E.
[Aç adamın öfkesi fenadır.]

- * Açnıñ halin tuk bilmes. K.
Aşnıñ halin tok bilmez.E.
[Açın hâlini , tok bilmez.]
- * Açnıñ küzi ikmekte, tuknıñ küzi hikmette.
K.
Aşnıñ közü ökmekte toknın közü hikmette.
E.
[Açın gözü ekmekte, tokun gözü hikmette.]
- * Anlamıy söylegen awırmıy üler. K.
Anlamay aytgan awurmay ölü. E.
[Anlamadan söyleyen. Hastalanmadan ölü.]
- * Arzannıñşulpası tatımas. K.
Ucuz etin sorphası tatmas. E.
[Ucuz etin çorbası, tat vermez.]

-B-

- * Balanıñ bir küzi sukır, yalçınıñ iki küzi de şukır. K.
Balanıñ bir közü sokur, kızmetçinin iki közü de sokur. E.
[Çocuğun bir gözü kör, hizmetçinin iki gözü de kör.]
- * Bal tutkan barmak yalar. K.
Bal tutgan parmak calar. E.
[Bal tutan, parmak yalar.]
- * Birew ölmıy birew kün kurmiy. K.
Birew ölmıy birew kün kormıy. E.
[Birisi ölmeden öbürü iyi gün görmez]
- * Birlik tirliktir. K.
Birlık tırliktir. E.
[Birlik dirliktir.]

-D-

- * Dus başka, duşman ayakka bağar. K.
Dos başga duşman ayakka karar. E.
[Dost başa, duşman ayağa bakar.]

-H-

- * Haramdan kilgen haramga kite. K.
Aramdan kelgen aramga kete. E.
[Haramdan gelen, harama gider.]

-K-

- * Kızım sıña eytem, kilinim sin tıñla.K.
Kızım saga aytaman, kelinim sen dıñla. E.
[Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle.]

- * Kunak kunaknı süymes; üy iyesi birsin de süymes. K.
Sapır sapırm süymes, üy saybí birsin de süymes. E.
[Konuk konuğu sevmez; ev sahibi hiçbirini sevmez.]
- * Kul yarası tüzeler,til yarası tüzelmes.K.
Kol carası tüzeler, tıl carası tüzelmaz.
[El yarası düzeler, dil yarası düzelmaz.]

-N-

- * Ni söylegeniñni kulagıñ işitsin. K.
Ne aytganıñni kulagıñ işitsin.E.
[Ne söylediğini,kulağın işitsin.]

-S-

- * Sabır itken muradına yitken.K.
Sabretkeñ muradına cetken. E.
[Sabretmiş, muradına ermiş.]

-T-

- * Tatlı til, yılanın üninden çigara. K.
Tatlı til, cılanñı teşiginden şigara. E.
[Tatlı dil, yılanı deliğinden çukarıyor.]

-Ü-

- * Ülim hak, miras helâl. K.
Ölüm ak, miras elâl.e.
[Ölüm hak, miras helâl.]
- * Üzi yığılgan yılamas. K.
Özü cılgan cılamaz. E.
[Kendi düşen ağlamaz.]

-Y-

- * Yañgızlık tik Allah'ğa yaraşır. K.
Cañgızlık tek Alla'ğa caraşır. E.
[Yalnızlık, tek Allah'a yakışır.]
- * Yılamagan balaga imçek birmiyler. K.
Cılamagan balaga emşek bermezler. E.
[Ağlamayan çocuğa, meme vermezler.]

DERLEME Kaynağı: Filiz SEZEROL
Eskişehir-Mahmudiye Hamidiye Köyü'nden derlenen bir masalın Türkiye Türkçesine aktarılması.

NAR KAMIŞ

Bir zamanda bar eken,bir zamanda yog eken pukara bir akaynıñ bir de apakayı bar eken. Olar insan barmagan bir adada yaşay

ekenler. Onlarının bir kız ekî de oğlanları bar eken, amma dünyada olarnın kızı gibi bülber kız yog eken.

Künların birinde kızların kartayıp kalmaması işün, öz araları sözleşip kızını balaban oğlanlarına bermek kararına keceler. Bu kararını kızın kişkene kardaşı eşitip ablasına bara.

-Ablam, anamman, babam senî balaban agama kocaga bermek istiyler. Der.

Kız nege oğranını bilmegen, öz özünden utangañ. Bu kız cerden eline suv taşıgan savutlarından birini alıp şeşmege kete. Şeşmenin başında balaban bir göl bar eken, gölün içersinde de kamışlık öse eken. Kız, bu kamışlığın canına alaya cılaya barıp:

-Canım kamış, carıl kamış, artık meñ bu dünyanın yüzünü kormek istemiymen, dep calbara. Kamış carıla. Kızı kamışın içersine kire de:

-Cabıl kamış, diy. Kamış cabıla.

Kızın ağası beklîy beklîy, kardaşı kelmiş. Onı karap şıga. Lakin alamaganından, gayipten haber berice cadıga bara. Cadı ona kardaşının şeşme başındaki gölde ösken nar kamışlardan birinin işinde ekenini ayta.

“Bir zamanda varmış, bir zamanda yokmuş. Fakir bir adamın bir de karısı varmış. Onlar, insan gitmeyen bir adada yaşıyorlarmış. Onların bir kızı, iki de oğlanları varmış, amma dünyada onların kızı gibi dilber kız yokmuş.

Günlerin birinde kızlarının yaşlanıp kalınması için, öz aralarında sözleşip kızını büyük oğlanlarına vermek kararına geliyorlar. Bu kararı kızın küçük kardeşi işitip, ablasına varıyor.

-Ablam, annemle, babam seni büyük ağama kocaya vermek istiyorlar. Der.

Kız neye uğradığını bilmemiş, kendi kendinden utanmış. Bu kız yerden eline su taşıdığı kaplardan birini alıp çeşmeye gidiyor. Çeşmenin başında büyük bir göl varmış. Gölün içersinde de kamışlık büyümüş. Kız, bu kamışlığın yanına ağlaya

ağlaya varıp:

-Canım kamış, yarıl kamış, artık ben bu dünyanın yüzünü görmek istemiyorum, deyip yalvarıyor. Kamış yarılıyor. Kız, kamışın içersine giriyor da:

-Örtül kamış, diyor. Kamış örtülüyor.

Kızın ağabeyi bekliyor bekliyor, kardeşi gelmiyor. Onu aramaya çıkıyor. Lakin bulup alamadığından gaipten haber verici cadıya (gidiyor) varıyor. Cadı ona, kardeşinin çeşme başındaki gölde yetişen nar kamışlardan birinin içinde olduğunu söylüyor.”

Oğlan nar kamışlarının canına kele. Şu sözlemi aytıp yırlay:

Nar , nar kamış, nar kamış

Carılsa da şu kamış,

Şu kamışın işinde,

Menim yârim bar eken.

Kamış işinden kız oğa:

Nar, nar kamış, nar kamış

Carılmasın şu kamış,

Kardaşına yar degen,

Bu dünyada bar eken.

Dep, cevap ayta. Anası da kamışın canına kelip calbarmaga başlay.

Nar, nar kamış, nar kamış

Carılsa da şu kamış,

Şu kamışın işinde

Caş kelinim bar eken, diy.

Kız karşıyık olarak:

Nar, nar kamış, nar kamış

Carılmasın şu kamış.

Balasına kelin degen,

Bu dünyada bar eken, diy.

Anasınan agası alay cılay uyge kaytalar. Birazdan caşını şıbrtıp kişkene kardaşı kele ve kamışka calbarmaga başlay.

Nar, nar kamış, nar kamış

Carılsa da şu kamış,

Şu kamışın işinde

Menim ablam bareken, diy.

Oğlan, nar kamışlarının yanına geliyor. Şu sözleri söyleyip, yırlıyor:

*Nar, nar kamış, nar kamış
Yarılsa da şu kamış,
Şu kamışın içinde,
Benim yârim var imiş.*

*Kamış içinden kız, ona:
Nar, nar kamış, nar kamış,
Yarılmasın şu kamış,
Kardeşine yar diyen,
Bu dünyada var imiş.*

*Deyip cevap (veriyor) söylüyor. Anası
da kamışın yanına gelip yalvarmaya baş-
lıyor:*

*Nar, nar kamış, nar kamış,
Yarılsa da şu kamış,
Şu kamışın içinde,
Genç gelinim var imiş, diyor,
Kız karşılık olarak:
Nar, nar kamış, nar kamış,
Yarılmasın şu kamış,
Çocuğuna yâr diyen,
Bu dünyada var imiş, diyor.*

*Anasıyla, ağabeyi ağlaya ağlaya eve
dönüyorlar. Birazdan gözlerinin yağını
döküp küçük kardeşi geliyor ve kamışa
yalvarmaya başlıyor:*

*Nar, nar kamış, nar kamış,
Yarılmasın şu kamış,
Şu kamışın içinde
Benim ablam var imiş, diyor.*

Kamış carıla. Kız kamış içerisinden şı-
ga. Kardeşinin kolundan tutup, ekiside o cer-
den çıkıp keteler. Kete kete bur suwga raske-
leler. Kardaşı:

-Ablam, şu suwdan bir cutum işiyim mı?

Dep soray,

ablası:

Eger mından suw işseñ,

Toru atka dönersin,

İnsan bolup osmez de,

Bir ayvanga dönersn dep cevap bere.

Bala, ablasının sözünden şıkmay ve col-
larına devam eteler. Bir kop vakit geşken son,
bır suwga raskeleler. Bala bek susay, ablası-
nın kuw işmesine izin bermesini istiy.

Ablası:

Eger mından suw işseñ,

Ala kaşkir bolursun,

Avcıların kolundan,

Sopa aşap ölürsün, diy.

Bala bunu da dinly ve suw işmemege
karar bere. Bıraz vakit geşken son, bir temiz
suwle yerge raskeleler. Kardaşı suw işmek
işin, ablasından tekrar razılık istiy.

Ablası:

Eger mından suw işsen,

Ak kozuga dönersin,

İnsan bolup cürmezsın,

Pışak aşap ölersin, diy.

Balanın o kadar suw işeçeği kele ki en-
diği dayanamay. Ablası artına karamay, tü-
şünceli bir alda ketgen de, bır kaç cumut suw
işe. Şu arada bır kozuga döne. Ablasının ar-
tından kozudayna bakırmaga başlay.

*“Kamış yarıyor. Kız kamış içinden
çıkıyor, kardeşinin elinden tutup, ikisi de
o yerden çıkıp gidiyorlar. Gide gide bir
suya rastgeliyorlar. Kardeşi:*

*-Ablam bu sudan bir yudumsu içe-
yim mi? Diye soruyor.*

Ablası:

Eğer buradan su içsen,

Doru ata dönersin,

İnsan olup yetişmez de,

*Bir hayvana dönersin, diye cevap ve-
riyor.*

*Çocuk, ablasının sözünden çıkmıyor
ve yollarına devam ediyorlar. Bir çok va-
kit geçtikten sonra, bir suya rast geliyor-
lar. Çocuk çok susuyor, ablasının su içme-
sine izin vermesini istiyor.*

Ablası:

Eğer buradan su içsen,

Ala kurt (canavar) bolursun.

Avcıların elinden

Sopa yiyip ölürsün, diyor.

*Çocuk bunu da dinliyor ve su içme-
meye karar veriyor. Bıraz vakit geçtikten
sonra, bir temiz sulu yere rastgeliyorlar.
Kardeşi su içmek için, ablasından tekrar
razılık istiyor.*

Ablası:

Eğer burdan su içsen

Ak kuzuya dönersin

İnsan olup yürümezsün

Bıçak yiyip ölürsün, diyor.

Çocuğun o kadar su içeceği geliyor ki artık dayanamıyor. Ablası ardına bakmadan, düşünceli bir halde giderken, birkaç yudum su içiyor. Hemen bur kuzuya dönüyor. Ablasının ardından kuzu gibi bağırmağa başlıyor.”

Ablasının katına bara, kardaşının kuzu da döngeni korüp cana. Katsin, artık eş bir çare kalmay. Kozu ablasının artından takılgañ.

Collarına devam eteler ve bahşaga barıp ceteler. Bag içinde balaban bir terek köre. Terekniñ túbünde de padanın suw işken çokragı bar ekeñ. Kız, kozuşukñi terek túbüne otlamaga cibere. Ozü ise terekniñ töbesine şıgıp otura. Biraz vakittan son padişanın kullarından bir koluna ek balaban kapga alıp, suwga kele. O kul da bu yaşına kelgenine kadar daa ozünü kormegen eken. O, ozünü suwda görüngen kızın kolgesi gibi sump.

-Men bu kadar dülber olgan son, maga padişahga kul bolup, suw taşımak ne kerek eken, dep tüşüne ve alıp kelgen kopkalarını cerge urup, sıgıp kete. Padişa bekliy bekliy, amma kul kelmey. Ekinici kulunu cibere, o da birincisi kibi, kopkalarını parlay ve şıgıp kete. Padişa bekliy bekliy kullarından eş birisi suwdan kaytmay. Son ne olganın bilmek işin şeşmege bara. Padişa gnolnün canına kelip suvga karay, karasa ne korsün; suwışinde dülberden dülber uzun şaşlı bir kızın kolgesin kore. Cüreği atmaya başlay. Başını koterip karay, terekniñ yukarı bidadları arasında aynın on dörtü kibi dülber bir kızın oturganını kore. Ne yasayacağını bilmiy. Biraz tüşüngen son kızga şu sözlerni aytıp, culbara:

“Ablasının yanına varıyor. Kardeşinin kuzuya döndüğünü görüp üzülüyor. Ne yapsın, artık hiçbir çare kalmıyor. Kuzu, ablasının ardından takılmış.

Yolarına devam ediyorlar ve bahçeye varıp, ulaşıyorlar. Bağ içinde büyük bir ağaç görüyor. Ağacın dibinde padişahın su içtiği çokragı varmış. Kız, kuzucuğu ağaç dibine otlamaya gönderiyor. Kendi ise ağacın üstüne çıkıp oturuyor. Biraz vakitten sonra padişahın hizmetçilerinden biri, eline iki büyük kova alıp, suya geliyor. O hizmetçi de bu yaşına gelene kadar daha kendini görmemiş imiş. O, kendini su da görünen kızın gölgesi gibi sanıp;

-Ben bu kadar dilber olduktan sonra, bana padişaha kul olup, su taşımak ne gerekmiş, diye düşünüyor ve alıp geldiği kovaları yere vurup, çıkıp gidiyor. Padişah bekliyor bekliyor, ama kul gelmiyor. İkinci kulunu gönderiyor, o da birincisi gibi kovalarını parçalıyor ve çıkıp gidiyor. Padişah bekliyor, bekliyor, kullarından hiç birisi sudan dönmüyor. Sonra ne olduğunu bilmek için çeşmeye varıyor. Padişah gölün yanına gelip suya bakıyor, baksa ne görsün. Su içinde dilberden dilber uzun saçlı bir kızın gölgesini görüyor. Yüreği atmaya başlıyor. Başını kaldırıp bakıyor, ağacın yukarı bidadları arasında ayın on dördü gibi dilber bir kızın oturduğunu görüyor. Ne yapacağını bilmiyor, biraz düşündükten sonra kızı şu sözleri söyleyip, yalvarıyor:”

Tüş, güzelim, sen mında,

Seni apakayım yasarım

Gül bahşanın işinde

Bülbül dayna kararmam, diy.

Kız, oga:

Yok padişam, tüşamam

Emriñizni yasayamam

Gül bahşanın işinde

Güzel bülbül bolamam, dep cevap bere.

Padişanın kozünden yaşlar akıp başlay.

O, köz yaşlarını sürtüp:

Tüş güzelim sen mında

Seni kelin yasarman

Altın kapes içinde
 Laçın dayna kararman,diy.
 Kız buna da razı bolmay:
 Yok padişam, tüşamam
 Emrinizi yasayamam
 Altın kapes içinde
 Laçinkuşu bolamay, dep cevap bere.
 Padişa:
 Tüş güzelim,sen mında,
 Seni kızım yasarman
 Yüksek saray işinhde
 Laçın dayna kararman, dep calbara.
 Kız padişahın bu sözüne razı bola ve
 terekten tüşe:”

**“İn güzelim, sen buraya.
 Seni kadını yaparım
 Gül bahçenin içinde
 Bülbül gibi bakarım,diyor.
 Kız ona:**

**Yok padişahım,inemem
 Emrinizi yapamam
 Gül bahçenin içinde
 Güzel bülbül olamam, diye cevap ve-**

riyor.

**Padişahın gözünden yaşlar akmaya
 başlar. O gözyaşlarını silip:**

**İn güzelim sen buraya
 Seni gelin yaparım
 Altın kafes içinde
 Laçın gibi bakarım,diyor.
 Kız ona da razı olmuyor:
 Yok padişahım, inemem
 Emrinizi yapamam
 Altın kafes içinde
 Laçın kuşu olamam, diye cevap veri-**

yor.

**Padişah:
 İn güzelim,sen buraya
 Seni kızım yaparım
 Yüksek saray içinde
 Laçın gibi bakarım, diye yalvarıyor.
 Kız padişahın bu sözüne razı oluyor
 ve ağaçtan iner.”**

Padişa kızını tüşgenine bek kuvana. Kız
 ona özün başına kelgenlerni ayta ve canında-

ki közüşuknü kosterip:

-Padişam,mınav kozuşuk benim dünya
 ahretkardaşım, cıolda beir suw işip, kozuga
 döndü, diy.

Padişa kozuşuknü kabul ete. Sarayga ke-
 leler,kırk kün,kırk keşe toy yasaylar.Padişa-
 man kız sarayda yasamayga başlaylar.Saray
 kalkı onları bek künliy.

Bir gün padişa kızga kelip:

-Men bu gün avga ketecekmen. Men ket-
 gen son, kimsenin sözüne tanıp, tüşga şıkma,
 diy. Kız razı bola.

Saray apakayları kızın canına kele-
 ler,olar:

-Deñiz yalıısına şığıp, biraz egleneyik,
 diyeler.Kız, razı bolmaycak bola amma şare ta-
 bamay. Kızlar zornan onı yalıga alıp keleler
 ve cuvañmaga başlaylar. Padişamñapakayına
 da:

“Cuven” dep calbaralar. O, kızların cal-
 barganlarını reddetmek Eistemiy. Ayagğnda-
 ki pabuşlarını şığırıp bı ayagını cuva, ekinci-
 sini cuvmuga azırlanganda, Taz Davke oñi de-
 nizge itep cıga. Kız suwga batar batmaz oñi
 bir arram balık cuta. Kızlar sarayga kaytıp
 keleler. Bu taz davke de bu kızınñ urbaları
 kıyıp sarayga kele. Ozüne sogan kabıgından
 bı toşek tıktırıp, tüşekge kırıp cata.

“Padişah, kızın indiğine çok sevini-

yor. Kız, ona kendi başına gelenleri söyli-

yor ve yanındaki kuzucuğu gösterip:

-Padişahım,bu kuzucuk benim dün-

ya ahret kardeşim,yolda bid su içip, ku-

zuya döndü der.

Padişah kuzucuğu kabul ediyor. Sa-

raya geliyorlar, kırk gün kırk gece düğün

yapıyorlar. Padişah ile kız sarayda yaşa-

maya başlıyorlar. Saray halkı onları çok

kıskanıyor.

Bir gün padişah kıza gelip:

-Ben bu gün ava gideceğim. Ben git-

-Deniz yalısına çıkıp, biraz eğlenelim, diyorlar. Kız razı olmayacak oluyor ama çare bulamıyor. Kızlar, zorla onu yalıya alıp geliyorlar ve yıkanmaya başlıyorlar. Padişahın karısına da “yıkan” diye yalvarıyorlar. O, kızların yalvarmalarını reddetmek istemiyor. Ayağındaki pabuçları çıkarıp bir ayağını yıkıyor, ikincisini yıkamaya hazırlandığı zaman, Kel Davka, onu denize ittirip yıkıyor. Kız suya batar batmaz onu bir haram balık yutuyor. Kızlar, saraya dönüp geliyorlar. Bu kel Davke de, bu kızın elbiselerini giyip saraya geliyor. Kendine soğan kabuğundan bir döşek diktirip, döşeğe girip yatıyor.”

Bu Taz Davkenin közleri kok, saçları kıska, beti şirkin bir kız eken. Padişa sarayga keldeni gibi, apakayının catkan odasına kire, karasa ne körsün, toşekte şirkin bir kızın catkannın korüp şaşa.

-Vay saga ne oldu? Degende taz davke sesini şıgarmay. Ozünü pek esta kösterip bir yahtan bir yaha aylana. Taz davke tişek işersinde aylangan. Sogan kabığundan yasalgan töşek şıtırdamaga başlay. Padişa bu vakit töşek te catğan taz Davkege:

-Aytsa, saga ne oldu? O şıtırdagan ne? Diy. Taz Davke zorman:

-Kemiklerim şıtırday padişam, bek yaramayman. Men sızın kelmeñizni beklip bekmip kozlerim kogardi, alaca kargalar saçlarımni şokup, culkup pıtidir. Kargalar da be-timni şokudular diy. Padişa:

-ne yasasam aruv bolursun? Dep, sara.

Bu vakit Taz davke padişaga

-aňa bu kozuşuknu soyup, onun etini aşasam aruv bolurman, diy.

Padişa:

-Sen, bu kozuşık benim dünya ahret kardaşım degen edin, degende Taz Davke:

-Men onu koy bellep, soymasınlar dep sizge yalan ayttım, diy.

“Bu Kel Davke, gözleri mavi, saçları kısa, yüzü çirkin bir kız imiş. Padişah sa-

raya geldiği gibi karısının yattığı odasına giriyor. Baksa ne görsün, döşekte çirkin bir kızın yattığını görüp şaşırıyor.

-Vay sana ne oldu? Deyince Kel Davke sesini çıkarmıyor. Kendini pek hasta gösterip bir taraftan bir tarafa dönüyor. Kel Davke, döşek içinde dönmüş. Soğan kabuğundan yapılan döşek çatırdamaya başlıyor. Padişah, bu vakit döşekte yatan kel Davke’ye:

-Söylesene, sana ne oldu? O çatırdayan ne? Der. Kel Davke, zorla:

-Kemiklerim çatırdıyor padişahım, çok fenayım. Ben sizin gelmenizi bekleye gözlerim mavileşti (göğerti), alaca kargalar saçlarımı galalayıp, yolup bitirdi. Kargalar da yüzümü galaladılar, der. Padişah:

-Ne yapmam iyi olursun? Deyip soruyor.

Bu vakit Kel Davke, padişaha:

-işte bu kuzucuğu kesip, onun etini yersen, iyi olurum der.

Padişah:

-Sen bu kuzucuğa, benim dünya ahret kardaşım demiştin, deyince Kel Davke:

-Ben onu, koyun sanıp kesmesinler diye size yalan söyledim. Der.”

Bu vakit padişa vezirlerinden birini çağırıp:

-Kasap Bolat’ni şakırñız, diy.

Vezir kasap Balat’ni şakırmalarını emrete. Kozuşıkni tup ayaklarını baylaycakken kozucuk:

Ciber mení, Bolat akam

Yalı betke keteyim

Ömrünmün sonunda

Bir duaşık etiyim, dep calbara.

Bolat, kozuşukñın ayaklarını şeşip cibe-re. Kozuşuk yalıga kelip cılay. Ablasına:

Bolat pışak kayray

Bogazıma tayay

Taz davke ayttı “koy” dedi.

Ablası kadaşının sesini tuyup

Aram balık işindemem
Siya şaşım tışında
Xon canımda sultanım
Katip şıgayım tuvganım, dep cevap be-
re.

Kasap koluna pışaknı alganda kozuşuk
XCiber meni bolat akam
Yalı boyu çapayım
Songulukga şu dúnyanı
Toya toya karayım, dep calbara.
Bolat kozuşuknın calbargamına dayana-
may, ayaklarını şeşip cibere.

**“Bu vakit padişah vezirlerinden bi-
rini çağırıp:**

**-Kasap Bolat’ı çağırmasını emre-
diyor. Kuzucuğu tutup ayaklarını bağla-
yacakken kuzucuk:**

birak beni Bolat ağam

Yalı tarafına gideyim

Ömrümün sonunda

Bir duacık edeyim, diye yalvarır.

**Bolat, kuzucuğun ayakları çözüp,
gönderiyor.kuzucuk yalıya gelip ağlıyor.**

Ablasına:

Bolat bıçak biliyor

Boğazıma dayıyor

Kel davke söyledi “kes “dedi

Padişa söyledi “koyun2 dedi.

Ablası kardeşinin sesini duyup:

Haram balık içindeyim

Siyah saçım dışında

Sağ yanımda sultanım

**Nasıl çıkayım kardeşim (yakınım9 ,
deyip cevap veriyor.**

Kasap eline bıçağı alınca kuzucuk:

Birak beni Bolat ağam

Yalı boyu çapayım(?)

Son kez şu dünyaya

Doya doya bakayım, diye yalvarıyor.

**Bolat kuzucuğun yalvarmasına da-
yanamıyor. Ayaklarını çözüp, bırakıyor.”**

Kozuşuk yalığa kelip ablasına calbar-
maga başlay:

Bolat pışak kayray

Boğazıma tayay

Taz Davke ayttı “soy”dedi

Padişa ayttı “koy” dedi, diy.

Kız şu sözlerni eşitip kene de kardaşına:

Aram balık işindemem,

Siya şaşım tışında,

On tızimde sultanım

Katip şıgayım tuvganım, dep cevap be-
re.

Kozuşuk bir daaa cılay cılay bolat’ka ke-
le. Bolat onuñ ayaklarını baylay, başını tutup
boğazına pışaknı yakınlaştırganda kozuşuk:

Cibermeni Bolat akam,

Yalı boyu kezeyim,

Şu bahşanın işersinden

Men бір gulşük koreyim, dep calbara.

Bolat kuzuşuknu acıp, бір daa cibere.

Kozuşuk kapıdan şıgıp ketgen de padişa: “Ba-
rıp karayım, şu ayvan kayda kete eken? Dep,
kozuşuknun artından kete.

Kozuşuknuñ dooru yalığa ketgenni kore.
Onn artında yavaş yavaşketip, dinliy. Padişa,
kozuşuknun cılay, cılay ablasına:

Bolat pışak kayray

Boğazıma tayay

Taz Davke ayttı “soy”dedi

Padişa ayttı” koy” dedi,

Degenini eşite.

**“Kuzucuk yalıya dönüp ablasına
yalvarmaya başlıyor:**

Bolat bıçak biliyor

Boğazıma dayıyor

Kel Davke söyledi “kes” dedi

Padişa söyledi “koyun” dedi, diyor.

**Kız şu sözleri işitip gene de kardeşi-
ne**

Haram balık içindeyim

Siyah saçım dışında

Sağ yanımda sultanım

**Nasıl çakayım kardeşim (yakınım),
deyip cevap veriyor.**

**Kuzucuk bir daha ağılyya ağılyya Bo-
lat’a geliyor. Bolat onun ayaklarını bağ-
lıyor; başını tutup, boğazına bıçağı ya-
kınlaştırdığında kuzucuk:**

Birak beni Bolat Ağam,

*Yalı boyu gezeyim
Şu bahçenin içerisinde
Ben bir gülcük göreyim, deyip yalva-
rıyor.*

*Bolat, kuzucuğa acıyıp, bir daha bı-
rakıyor. Kuzucuk kapıdan çıkıp giderken
padişah: “Varıp bakayım şu hayvan nere-
ye gidiyor imiş? Deyip kuzucuğun ardın-
dan gidiyor.*

*Kuzucuğun doğru yalıya gittiğini
görüyor. Onun ardından yavaş yavaş gi-
dip, onu dinliyor. Padişah kuzucuğun ağ-
laya ağlaya ablasına:*

Bolat bıçak biliyor

Boğazıma dayıyor

Kel Davke söyledi “kes” dedi

Padişah söyledi “koyun” dedi.

Dediğini işitiyor.

“Soñ denizden kızınñ da:

Aram balık işidemem

Siya şaşım tışında

On tizimde sultanım

Katip şıgayım tuvganım,

Degenini eşite.

Padişa bu sözlerni eşitken, barıp kozu-
şuknı kuşaklap ala ve bir daaa yırlamasını ist-
tiy. Kozuşuk bir daa yırlay. Padişa kızınñ se-
sini dinliy, sarayga kaytıp öz memleketinde
bolgan dalıcılara aram balıkı tabıp şıgar-
maga emirbere.

Dalıcılar denizge dala, aram balıkı ta-
bıp şıgalar. Balıkı ortadan caralar da onn
işinden kızınñ sağ-selamet şıgaralar. Padişa
sarayga kele ve kozuşuknı soydurmak istegen
Taz Davkeni özünin yalancı apakaylarını at-
larınñ kuyruklarına baylata da, süyretip öl-
dürte.

“Sonra, denizden kızın da:

Haram balık içindeyim

Siyah saçım dışında

Sağ yanımda sultanım

Nasıl çıkayım yakınım

Dediğini işitiyor.

*Padişah bu sözleri işitmiş, varıp ku-
zucuğu kucaklayıp alıyor ve bir daha yırla-*

*lamasını istiyor. Kuzucuk bir daha yırlı-
yor. Padişah kızın sesin dinliyor, saraya
dönüp kendi memleketinde olan dalıcıla-
rına haram balığı bulup çıkarmaları
emrini veriyor.*

*Dalıcılar, denize dalıyorlar, haram
balığı bulup çıkarıyorlar. Balığı ortadan
yarıyorlar da, onun içinden kızın sağ-sela-
met çıkarıyorlar. Padişah, saraya geliyor
ve kuzucuğu kestirmek isteyen Kel Dav-
ke’yi, kendisinin yalancı kadınlarını, at-
ların kuyruklarına bağlatıyor da, sürün-
dürüp öldürtüyor.”*

KISALTMALAR VE İŞARETLER

DO. : Dobruca

E. : Eskişehir

K. : Kazan

ñ : Nazal n

ı : ı-i arası ses

ö : o-ö arası ses

h : Gırtlaktan çıkan hırıltılı h

w : u-f –v arası ses

Notlar:

¹ Müstecip Ülküsal, Dobrucadaki Kırım Türk-
lerinde Atasözleri ve Deyimler. S. 8. TDK Yayınları,
Ankara Üniversitesi Basımevi-1970

² DKTAD. age . s. 9.

³ Zühal Yüksel; Polatlı Kırım Türkçesi Ağzı. S.
9. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:
99 Ankara-1989

⁴ Zekeriya Kurşun. Unuttuğumuz Dobruca.ss.
16-17 , Tarih ve Medeniyet Mart-1996, Çağaloğlu-
İstanbul.

⁵ T.ve M.a.g.d.. 19,

⁶ Opr.Dr.Yalçın Bektöre, Tepreş ss. 7-8 Eskişe-
hir Kırım Folklor Derneği Yayınları-1990, Eskişehir.

⁷ T.A.g.e.s.8

⁸ DKTA. Ve D.A.g.e.(genel)

⁹ Abdullah Battal Taymas, Kazan Türkçesinde
Atasözleri ve Deyimler. (Genel) Türk Yayınları An-
kara Üniversitesi Basımevi-1968